

# СТАТИИ И ПРИЛОЗИ

Благоја ТАЛЕСКИ

## ДАБНИЧКОТО КЛАЊЕ 19-IX-1942 Г.\*

Другарки и другари,  
Мајки и роднини на паднатите борци,  
Младино и пионери.

Симболично е што на големиов денешен празник кога се роди Републиката, го отвораме овој споменик, зашто ако на 29-ти ноември 1943 година не беа донесени историските одлуки на II заседание на АВНОЈ на овие страдалници што им се поклонуваме не ќе им се знаеше гробот.

Тажни се овие спомени, но небрипливи, зашто се дел од нас, и ние не сакаме и не можеме да се лишиме од нив, па колку тие да се силни и болни, колку многу да ги параат нашите чувства.

Заправо ова навраќање за нас современиците, а и за младите генерации, значи собирање на нови сили за натамошни прегања во подигањето на монументалниот споменик, во чии темели се вградија и другарите што овде ги искрвави бугарскиот окупатор во Македонија. Врз тие темели ние го градиме споменикот на самоуправниот социјализам, на правдата во општените односи, споменикот на добрината и убавината.

Кога на ова место потече крвта на деветнаесетмината македонски слободољупци, германската офанзива на Исток сè уште траеше, чизмата хитлеровска сè уште напредуваше кон Сталинград и Волга. А во Југославија, под командата на Тито, беа формирани и дејствуваа пролетерски бригади и бројни партизански одреди и други воени единици. Тогаш во нацистичката победа не веруваа само комунистите и другите смели патриоти, какви што беа и паднативе јунаци чиј споменик го откриваме, зашто дотогаш за силата на Вермахтот неутралноста на земјите ништо не значеше, границите ги преоѓаше како мегите на своите ниви, без објава на војна сееше смрт и терор.

Ете тогаш, кога човечкиот немир во Европа и во светот беше како лаѓа во бура, кога кукестиот крст се вееше на Бал-

---

\* Реферат на свеченото отворање на новиот споменик на Дабнички завој на 29. XI-1977 год.

тик до Крит и Ламанш, и во Африка, кога потиснатите народи бликаа во крв... тогаш на ова место беше извршен злосторот од бугарските окупатори на Македонија, кои му беа верни вазали на Хитлера и Мусолинија, кои со средновековни методи го прекројуваа животот и ги потчинуваа народите сеејќи беда, терор и смрт.

Безбројни се и секојдневни настаните во природата и во општеството, кои минливоста на времето го оддалечуваа од свеста на луѓето, го поместуваа кон границите на заборавот. Дабничково клање не може никогаш да биде избришано, зашто тоа е сврзано со македонското постоење и отстојување како народ. А народите кои се борат за својата слобода се неуништиви.

Целите на сите видови на поробувачи секогаш се мрачни и монструозни. Бугарските окупатори за време на Втората светска војна се обидоа да го бугаризираат нашиот народ, кој, предводен од својата Комунистичка партија и големиот стратег на Револуцијата и Слободата Јосип Броз Тито, даде масовен и организиран отпор и по цена на високи жртви и страдања ги изгони окупаторите од тлото на денешна Социјалистичка Република Македонија и Социјалистичка Федеративна Република Југославија, со заедничката борба со другите братски народи и народности.

Затоа, и денес, и секоја година доаѓаме на ова место да се поклониме, зашто овде нашата вистина и достоинство со крв се запишани во тоа време на масовен хероизам, зашто овде на 19 септември 1942 година во темелите на слободната епоха на македонскиот народ и народностите со кои е во вековно заедништво, се вградија срчовни синови на нашиот народ. По нив секојдневно се множеа нови борци на слободата, го издигнуваа високо возвишениот идеал на сестраниот прогрес на човештвото. Заправо, срцевината на нашите идеали, на нашите корени на денешнинава се наоѓаат во оваа окрвавена почва како и ширум целата земја, која секогаш ќе говори живо за тоа колку трагично толку и славно време. Првоборците што паднаа овде, беа свесни за својата мисија, со својот самопрегор се наредија со плејадата револуционери борци и јунаци какви што беа солунските атентатори и бранителите на Крушевската република, со оние кои гинеа во казаматите, кои гинеа во битките за Шпанската република, во битките на Сутјеска и ширум нашата земја и во поробена Европа против фашистичкото мракобесие, на бојните полиња против колонијализмот и неоколонијализмот на сите континенти.

Смртта нивна го разгранува превезот на муграта, го забрза блесокот на изгревот, го позасили ехото на победоносниот крај... а одекот на овие ридје, на Зеленик, на Баба, на Наколна и Трескавец станаа неми сведоци на бугарскиот злостор.

Сеедно што покрај италијанските и германските војски Македонија беше поседната со особено големи бугарски воени и полициски сили, со комплетен административен и просветен апарат довлечкан од Бугарија, — главен белег оставаше македонскиот непокор и растечката сенародна ослободителна борба против фашистичкото ропство и бугарската денационализаторска и асимилаторска политика, што и овој пат се покажа неостварлива ни со невиден масовен терор и репресалии, што отпочна веднаш по окупацијата и со зголемувана жестокост, и траеше сè до нивното изгонување од ова наше поднебје.

Кон крајот на август 1942 година бугарските окупатори извршија подготовки за голема офанзива против партизанското движење во Македонија проследено со масовни апсења, палежи и грабежи, што отпочна во првите денови на септември. Во реонот на оваа непријателска офанзива на одмаздата се најде и Прилеп со околината.

Месниот комитет и Месниот воен штаб на Прилеп преку известителната служба беа навреме запознаени со подготовките на окупаторската „офанзива од широки размери“ и презедоа соодветни контра мерки.

Беше осуетен обидот на окупаторот да уфрли двајца провокатори во партизанскиот одред. Едниот беше сослушан и осуден од партизанскиот суд, а другиот успеа да избега пред излезот од Прилеп кога двајца диверзанти го водеа за да биде ликвидиран.

И овој пат, како и при дотогашните обиди, окупаторот не успеа да вооружи „сигурни лица од месното население“ за да предизвика братоубиствена војна.

Во Прилеп и во повеќе села беше воведен полициски час. Беа одредени пунктови за излез од населените места и тоа со пропусници, на партизанските семејства им беа одземени картите за снабдување и други слични мерки.

Во Прилепско, покрај локалните воени и полициски сили, беа доведени две бугарски дивизии и разместени во повеќе потпланински села за вршење детален претрес на терените, за што им беше обезбедена и авионска поддршка. Исто така пристигна и полициска „ловна дружина“, специјално подготвена за борба против партизаните.

Партизанскиот одред, партиската и скоевската организација и другите органи на Револуцијата во градот и селата беа навремено известувани за намерите и движењето на окупаторските сили. Беше пренесена директива нелегалната активност да се сведе на нужниот минимум и да се остварува претпазливо и со вооружено обезбедување; беше предочено да не се разнесуваат илегални материјали и воена опрема поради опасности од рации, претреси и апсења, а доколку тоа е неопходно на такви задачи да се користат постари жени или да ги извршуваат вооружени диверзанти; беше наложено сите активисти

кои станале „сомнителни“ за окупаторот да се засолнат и полу-легално да живеат, а десетина такви другари беа испратени во партизанскиот одред; посебна препорака на Месниот комитет за засолнување му беше на живо пренесна на Рампо Левката, кој наскоро требаше да замине во оперативниот штаб, како и на некои други активности; беше пренесена директива во случај на апсења, сите што соработувале со уапсените веднаш да се илегализираат без оглед на држењето на затворените, со можност привремено да се засолнат во села и градови надвор од реонот на окупаторската офанзива;

Партизанскиот одред со своите две чети програмира да врши постојани диверзии особено врз средствата за комуникации и врски, како и со брзи препади да удира врз живата сила на бугарските окупатори, а потоа да се повлекува надвор од реоните опфатени со бугарската офанзива. Едновремено и синхронизирано беа активизирани диверзантските групи од Прилеп и од некои села на уништување на телефонските врски на точки спротивни од реонот на дејствувањето и престојот на партизанскиот одред, за да се внесува дезинформација и развлекување во погрешни правци концентрацијата и дејствијата на бугарските воени и полициски сили.

Сите овие контрамерки и активности на револуционерното движење во Прилеп и Прилепско беа пресметани и придонесоа да се отапи ударот на окупаторот, и тој да се развлече и олабави во главниот правец на непријателската офанзива.

Бугарските воени единици на главниот правец на офанзивата блокираа села, го собираа населението на средсело и во училиштата, вршеа прозивка и проверка на отсутните и од нивните фамилии бараа да приложат писма и на друг начин да докажат дека отсутните членови не се во партизанските единици. Најчесто и селските кметски намесници беа обвинувани и малтретирани дека се на страната на партизаните. Тие удираа врз голораките со што ќе стигнеа и каде ќе стигнеа, ги палеа колибите надвор од населбите, ограбуваа испразнети домови и правеа други пакости, претепуваа помали или поголеми групи селани и ги спроведуваа во прилепските зандани. Повеќе стотини жители на Прилеп беа исто така апсени, претепувани и затворани, така што вкупниот број ја надмина бројката илјадна.

Заправо, по неуспешниот обид да ги уништат партизанските единици, при што бугарската војска претрпе големи загуби, тие одмазнички се нафрлија врз голоракото население. Откако започна бугарската офанзива партизанскиот одред „Димитар Влахов“, разделен во две чети, беше во постојани акции и маневарски движења, така што до престрелка дојде само кај Смилавци, кога беше ранет Блаже Спиркоски а во судирот, жесток и едновремен, на Мукос претрпеа загуби обете страни, кога меѓу десетте загинати партизани од остапницата беше и командантот Борко Велев-Горанов, а преживеаните четиринаесет пар-

тизани се приклучија кон втората чета која продолжи со постојано движење и акции.

Тие денови стотици апсеници од Прилеп и селата го преполнија затворот, команданството и коњушниците во касарната.

Пред да бидат донесени во касарните прилепски, Дабничаните — цело село, старо и младо, машко и женско, бугарските окупаторски сили ги собраа на сред село. Откако видно дека никој не говори за врските со партизаните, ги врзаа мажите со ортоми и ги потераа в касарни.

Касарните беа претворени во пеколно мачилиште. Таму беше концентрирана силата на теророт, во што главен збор имаше шефот на разузнавање во штабот на 13 бугарски артилериски полк, лоциран во Прилеп. Специјалисти, целати, дојдени од Бугарија, за да извлекуваат со физичко мачење признанија, деноноќно ги тепаа затворениците. Сидовите и подот на просториите кадешто се вршени сослушувањата долго време не можеа да бидат избришани од крвта на мачените. Посебно се нафрлуваа врз Левката и Сотир Дамески, кои достоинствено и пркосно ни збор не прозборнаа и подлегнаа на мачењата.

На 19 септември, попладнето, по список извлекоа од претепаните осумнаесетмина, ги врзаа со ортоми два по два и меѓу нив пак долга ортома и без да бидат судени ги поведоа на стрелање.

Сите знаеја дека ги водат на стрелање, и тогаш почна наместо жал за животот, во чувствата да растат мислите на гордоста, на пркосот. Седумнаесетгодишниот скоевец Аце Мирчески го виде татка си како го врзуваат во стројот за стрелање, дека на себе има чевли. И тој посака во поворката на смртта да биде со чевли на отечените нозе. Се поврати да си ги земе чевлите. Бугарскиот војник го врати и цинички му дофрли: „не ќе ти требаат“.

Пред тргнување, поручникот Куцаров одржа говор, поинаков од оној што претходно им го одржа на целатите во својата канцеларија „... Вие Дабничаните ја знаете пештерата над селото. Таму имаме фатено шумкари, ќе одиме таму. Граѓаните ги водиме да ги препознаат, кои се фатените шумкари...“ Самиот тој крвник знаеше дека никој не му верува.

И колоната појде на кланица кога сонцето навалува на кај Крушево. Сите врзани молчат — татко и син, браќа, сите другари. Молчат и бугарските војници, вооружени во бојна спрема. Командантот Куцаров исто молчи и чекори покрај колоната на смртта. Прво по патот за Баба, потоа ја преоѓаат Дабничца. Градот Прилеп останува назад. Засенува Зеленик, чекорот кон селото Дабница и манастирот Трескавец, сè покрај брегот на реката Дабничка.

Штом излегоа кај Завој, Куцаров, кој и денес живее во Бугарија, се обрна кон врзаните: „не е исклучено да нè напад-

нат партизаните. Во тој случај ако припукаат, ќе се придржуваат кон мојата команда... разбравте ли? извика. Никој не му одговори. Јасно беше сè, секој знаеше дека уште некоја минута го дели од животот. И само уште некој чекор, од близу Наколна, запукаа пушки. Сè се одвиваше според режијата на Куцаров. Тој тогаш наредува врзаниот строј да залегне. И истовремено на своите војници им откомандува да стрелаат во врзаниите.

Крвта потече, злосторот бугарски врз Македонците е извршен. Грчевите претсмртни ги надвишува гласот на Андона Слабејкоски: „... Да живее Комунистичката партија... да живее Македонија... да живеат партизаните...“

Куцаров наредува, секој поединечно од стреланите, ако уште покажува живот, да биде доубиван со куршум и нож. Во тоа и самиот Куцаров учествува. Секого поединечно го одвојуваат со сечење на ортомата, го доотепуваат со куршум и бодење и го фрлаат врз камарата со мртви. Еден меѓу нив, Петко Велковски ранет, искрвавен се притајува, го подзапира здивот, и е фрлен меѓу мртвите другари.

Бугарските целати по свршената работа одмараат. Пушат цигари.

Почнува веќе да се замрачува. Петко полека, од под труповите на своите другари се извлекува. И внимателно се влечка кон речното корито за да може да се оддалечи. Одеднаш од брегот на Дабничница се одронува земја и камен. Аларм. Целатите потрчуваат и пукаат во мракот. Петко притаено се оддалечува, држејќи каде е можно мртво агол. Мракот му доаѓа на помош, ја спушта црната завеса. Конечно, со натчовечки напори Петко се спасува, за да биде жив сведок за овој морничав настан од деновите на окупацијата и нашата социјалистичка Револуција.

Тие денови, по Дабничкото клање, бугарскиот окупатор испрати во логори во Бугарија стотина антифашисти од Прилеп, од Дабница, од Дреновци, од Браилово, од Стровија и од други места, а помал број беа предадени на вонредните воени судови, со цел да се разбие сенародниот пркос и партизанската борба.

Меѓутоа, партизанското движење од ден на ден земаше сè поголем замав. Тоа прерасна во општенародно востание и на 19 ноември 1944 година овој дел на Македонија беше очистен од окупаторски сили. А XV македонски корпус им се придружи на другите сили на Народноослободителната војна на Југославија за доослободување на целината на Нова Титова Југославија.

Стреланите борци и родољупци беа активни припадници на Комунистичката партија, на СКОЈ-от, на револуционерното движење, беа силно заинтересирани за оживотворување на вековните копнежи на македонскиот народ за национална и соци-

јална слобода и државност. Тие беа борци и за социјална правда и поубав — социјалистички поредок на светот и за заедничко и рамноправно живеење со другите народи и народности во нова Југославија, каква што ја зацрта Комунистичката партија на Југославија и другарот Тито.

Ние нивните соборци и современици, заедно со младите генерации кои во слободното живеење ги понесоа правата и должностите во револуционерната изградба и преобразба на нашето демократско и хумано социјалистичко општество, им поднесуваме рапорт на паднатите другари дека во социјалистичка самоуправна и неврзана Југославија се остварија возвишените идеали за кои се бореа и ги положија своите животи.

Остварените импозантни резултати на ослободената иницијатива и творештво на човекот, производител и самоуправувач, во сите сфери на општествениот живот, најрелјефно ни покажува колку еден народ, кој со векови бил потискуван, може во слобода да создава, и во заемност и солидарност со другите народи и народности во нашата земја и во светот да ги разгрнува перспективите на општиот прогрес и благосостојба, во мир, рамноправност и соработка

Тој растеж и афирмација на нашиот народ и нашето општество е израз на континуираното остварување на придобивките и вредностите на Народноослободителната борба и Социјалистичката револуција, извојувани заедно со другите народи и народности на Југославија под раководството на Комунистичката партија на Југославија и другарот Тито, а се остварува во услови на сè посилна општествено-економска основа и сразмерно на тоа, со сè поразвиен систем на социјалистичката самоуправна демократија чии главни компоненти се ослободувањето на трудот, на личноста и на творештвото, низ постојано проширување условите за слобода и непосредното изразување и остварување на автентичните интереси и потреби на човекот — производител и самоуправувач, кој објективно е носител на севкупноста на парцијалните и општествените интереси, се разбира, во заемност и солидарност, со другите работни луѓе и граѓани — самоуправувачи, со кои е објективно поврзан со мноштво заеднички интереси и потреби, пред сè во неговата работна и животна средина, а исто така и во општеството пошироко.

Низ тие општествени трансформации кон постојаното развивање и унапредување на политичките и самоуправните слободи во системот на самоуправната демократија, сè поизразито се обезбедува остварувањето на долгорочниот историски интерес на работничката класа, кој низ својата самоуправна улога, во заемност и демократска поврзаност со останатите работни луѓе и граѓаните, се изразува како носител на историскиот прогрес кон Марксовата „асоцијација на слободни производители“, кон бескласно општество и еднакви сло-

боди за сите, при што работничката класа сè помалку ќе се изразува и постепено ќе престанува да постои како таква. Во нашата самоуправна практика таквите вредности на општествено-економскиот и севкупен развој се потврдуваат и отпочнуваат да се остваруваат на сè поширок фронт, низ остварувањето на пораките од X конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија и VI конгрес на Сојузот на комунистите на Македонија, на уставите, Законот за здружениот труд и другите системски закони и општествени решенија. На овој план мошне е значаен придонесот на вкупното творештво и на чинителите на организираната социјалистичка општествена свест, особено во вкупноста на процесите за формирање на слободна личност и современи производители и самоуправувачи.

И затоа, со остварувањата во општествено-економската и културната преродба, што отвараат сè посилни можности за натамошно позабрзано, порамномерно и посестрано развивање — ние чекориме да правиме рамносетка на XI конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија и на VII конгрес на Сојузот на комунистите на Македонија, на кои ќе ги одредиме визиите и задачите за иднината.

\*  
\*       \*  
\*

Предлагам сите ние заедно да изразиме голема признателност и благодарност на иницијаторите за изградба на овој споменик на Револуцијата, да изразиме почит кон трудот на учесниците во изградбата на објектов, а на нашиот почитуван уметник Димче Тодоровски да му честитаме на успешното остварување за овековечувањето на Револуцијата и слободата.